HALK BİLGİSİ
HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından neşrolunur

Aylık Mecmua

Müdürü:

İzzet Âdil

İÇİNDEKİ YAZILAR

YIL : 1 1 Haziran 1930 **SAYI : 8**

İstanbul - İktisat Matbaası

Halk Bilgisi Derneğinin kitapları

ÇIKANLAR

Halk Bilgisi Rehberi	İkinci basılışı
Seçme Halk şiirleri	Mevcudu azdır
Halk Bilgisi Mecmuası	Birinci Cilt : 1928
Seçme Memleket şiirleri	Mevcudu yoktur
Yunus Emre	***
Erzurum Oyunları ve Oyun Havaları	Sırrı Numan Bey
Türkistan san'atkârları loncasının risalesi	Profesör Samoyloviçten tercüme
Türkçede « Daş » Lahikası	Caferoğlu Ahmet B
Bilmeceler	Hamamizade İhsan B

ÇIKACAKLAR

Halk Bilgisi Mecmuası	İkinci Cilt : 1929
Sinop ve muhitine ait Halk İtikatları	Mehmet Şakir B
Türk Halk Bilgisine ait kitabiyat	Raife Hakkı H.
Kerem Divanı	Sadettin Nüzhet B.
Maniler	Mehmet Halit B.
Atalarsözü ve Halk tabirleri	» » »
Gazi Ayintap Türküleri	Hurşit ve Enver Sadık Beyler
Rapor (Derneğin birinci ilmî seyahatine ait)	Abdülkadir B.
Cezair arapçasında türkçe kelimeler	Ziyaettin Fahri B Terüme
Mutasavvıf Halk Şairleri	Mehmet Halit B.
Dadaloğlu divanı	Ahmet Şükrü B.
Masallar	Hamamizade İhsan B.
Masallar	Hurşit B.
Halk Bilgisi	Van Gennep'ten tercüme

HALK BİLGİSİ HABERLERİ

H. B. D. İstanbul merkezi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yıl : 1 | 1 Haziran 1930 | Sayı : 8

HALK ŞAİRLERİNE AİT METİNLER

Sinop ve muhitine müteallik Halk Bilgisi tetkikleri arasında edebî sahaya dahil olan maddeler üzerinde de meşgul olarak gerek saz ve gerek bektaşi şairlerine ait yüzlerce manzume derlemeğe muvaffak olduk. Binaenaleyh, halk edebiyatının (menba ve vesikaları) üzerinde çalışanlara bir yardım olmak üzere bütün bunları bu sayıdan itibaren olduğu gibi neşre başlıyoruz.

Topladıklarımız arasında Âşık Ömer, Gevgerî, Kâtibî, Kul Mustafa ve diğer maruf sazşairlerimize ait şiirler olduğu gibi ancak eserlerile tanımak zaruretinde kaldığımız bir haylı sazşairinin de eserleri mevcuttur.

— 1 —

Baharın eyyamı geldi [1]
Cinan oldu dağlar şimdi
Gül açıldı âlem güldü
Seyre gider beyler şimdi.

Benefşe otağın kurdu
Goncayi başına dürdü
Garip bülbül gülü gördü
Figan idüp ağlar şimdi.

Çayır çimen hep seçildi
Dolu peymane içildi
Lâle hem sünbül açıldı
Cennet oldu dağlar şimdi.

Badeser selvi sallanır
Ne dilersen hep bulunur
Çenk ile tambura çalınur
Ahenk tutar naylar şimdi.

Görün Osman mecnun oldu
Bu aşkın bahrine daldı
Cevahir kânını buldu
Dürrü meknun söyler şimdi.

— 2 —

Bu gün ben mecnuna döndüm
Yâre bakını bakını
Elimden aldırdın yâri
Elden sakını sakını.

Sılama tütünüm tüter (?)
Derdim arttı dahi beter
Bülbül garip garip öter
Güle bakını bakını.

Erisin dağların karı
Ben kılarım ahü zari
Elimden aldırdım yâri
Ele bakını bakını.

Kul Ahmet'imdir gaziler
Yürekte yârem sızlar

[1] Bu manzume Sadettin Beyin eserinde Gevherî'ye ait semailer arasında münderiçtir. (S. 67) Bizdeki eski bir cönkte ise, bazı farklarla "Osman„ adlı bir sazşairi namına mukayyettir.

Gönül sılasın arzular
Bilmez ırakı yakını.

— 3 —

Güzeller hünkârı senin elinden
Şikâyet rahmana eylemem yakın
Gel kerem et sen mestinin (?) bağından
Varup gül bostana yaslanmam yakın

Nari aşkile yandı bu canım
Arşa direk oldu çıkar dumanım
Niçin nazedersin kaşı kemanım
Derdile efkâra yanışım yakın.

Aklımı aldırdım boyun görüce
Aşkın deryasına daldım boyumca
Elinden bir kadeh bade verince
Mekânım meyhane beklemem yakın.

Âşık Usûlî'nin çektiği efkâr
Bağışla yâri ol ganı settar
Bu aşkü sevdadan sen beni kurtar
Yoksa tımarhane beklemem yakın.

— 4 —

Sana noldu behey dilber
Kaşın kemana benzettim
Görünce aklım şaşırdım
Gözü âhuya benzettim.

Boyun usul belin ince
Aşk ateşine yanınca
Aklım gider görmeyince
Mahi tabana benzettim.

Cemalin benzer güneşe
İtme civan sen temaşe
Kokar zülfün mormenekşe
Yanakta hale benzettim.

Yakınmış kına eline
Zannettim hurma dalına
Şahım çıkmış gül dalına
Öter bülbüle benzettim.

Bu Şevki kendi halinde
Söylenir nasın dilinde
Ne var o yârin elinde
Dolu badeye benzettim.

— 5 —

Şu fani cihana geldim geleli
Gün begün efkârın artar mı bilmem
Dembedem çekerüz aşkı firakı
Bu nazmı eş'arım artar mı bilmem.

Bu aşkın elinden aman elaman
Yandı bu derunum çıktı duman
Sermahiye (?) ya beni acı civan
Dilde sayha zarım artar mı bilmem.

Şevkiya âlemde maşukun över
Hakkına erenler bağrını döğer
Nazlı dilber yurduna giderse eğer
Gene ahü zarim artar mı bilmem.

— 6 —

Söyle cürmüm nedir ben de bileyim
Niçin kastedersin canıma güzel
Eğer öldürürsen öldür öleyim
Gayrisi girmesün kanıma güzel.

Serime götürdün sathezar belâ
İstedin âleme idesin rüsva
İntikamım senden alırdım amma
Velakin düşürmem şanıma güzel.

Bakmaz oldu Dizarî'nin yüzüne
Varup girdin engellerin gözüne
Korkarım uyarsın rakip sözüne
Artık gelmez oldun yanıma güzel.

— 7 —

Dilber senin ile hoş geçinelim
Sırrımızı kimse duymasın al keremeyle
. . . . [1]
Cevabım dostanedir bil keremeyle.

Meclisinde dolu içmek muradım
Gizli sırrımızı açmak muradım

[1] Bu mısra okunamamıştır.

MARAŞ'TA

HALK ÂDETLERİ

H. B. D. İlim Encümeni tarafından tertip edilen sualler üzerine toplanmıştır.

8-31 Kânunusani 930

I—DOĞUM ve ÇOCUK TERBİYESİNE AİT

1 § Hamile bir kadının ağrısı tutunca «Meryem ana» denilen bir nevi nebatı, suyun içine koyarak içirirler. Bu nebat suyun içinde kabardıkça çocuk yola gelirmiş Çok ağrı çekipte doğum vaktı geçecek olursa, derhal kocasının elini bir kabin içinde yıkatarak kirli suyu kadına içirirler. Çocuk dünyaya gelir gelmez, odada hazır bulunanlar ilk merasim olarak göbeğini keserken ebe hanıma bahşış atarlar, sonra çocuk hazırlanmış kundağına

Lebi zülalinden kuçmak muradım
Kolun kim boynuma saylırım bele [1]

Bel bağlayup divanında durayım
Ne hizmet dirisen anı kılayım
Efendim dururken kime varayım
Derdime bir çare bul keremeyle.

Sır sakınmaz bir divane kulundur
Her dem refteyleyüp halı yolundur
Keda Ali seni sever kulundur
Hatırımız ele al keremeyle.

Mehmet Şakir
H. B. D. Sinop Muhabiri

[1] Bu mısra cönkte aynen böyledir. Doğrusu (kolum sararım kim boynuna bele) olsa gerektir.

sarılarak beşiğe yatırılır. Eğer doğan çocuk erkekse, bunu işiten biri hemen babasının yanına gidip kulağını tutar, o zaman baba da erkek çocuğu dünyaya geldiğini anlar ve kulağını tutan kimseye bahşış verir: [Naime H.]

2 § Bir kadın doğuracağı zaman ebe bir saçın üzerine toprak koydurarak kızdırır, yani ocakta bir sacayağın altında odun yakarlar, üstüne de saçı koyarlar. Odun yandıkça saçtaki toprak kızar, bu kızgın toprağı yatağın içine mahsus yayılan yaygı üzerine dökerler ve doğuracak kadını da üstüne yatırırlar. Çocuk dünyaya gelir gelmez bu toprağın üstüne yatırılır. Loğusaya evvela bal ile yumurta yedirirler, sonra üç gün mütemadiyen Hapse denilen ve nişastadan yapılan bir bulama yedirirler. Bunun ismine Nişe Hapsesi diyorlar. Ebeye de bahşış olarak bir lira ile fistanlık, sabun, şeş yani başa bağlanacak yemeni ve yüz dirhem kına verilir. Loğusaya

gel enler ise muhakkak hediye getirir. Loğusa yedi gün yatakta yatar. Buna «ter döşeği, yedi döşeği» derler. Bu yedi gün zarfında, başka mühim hastası olmadıkça ebe loğusanın yanından ayrılmaz, baş ucunda uturur. [Hadiç H. 32 yaşında]

3 § Çocuk doğupta ebe göbeğini kestikten sonra, hayvanın «kırk kat» denilen işkembesini kirile olduğu gibi çocuğun göbeğine koyarlar, bu, su ılınıp her şey hazır oluncıya kadar çocuğun karnında durur, sonrr çocuğu yıkayarak temizlerler ve sararlar. [Elif Bacı. 41 yaşında]

4 § Loğusanın kırkı çıkıncıya kadar odada ağzı açık su bırakmazlar, eğer ağzı açık su kalırsa, bir kara kuş gelerek suya bir boncuk atarmış, loğusa bu suyu içerse çocuk boğulurmuş. Bu hastalığa «Boğmaca» ve «çocuk boğdu» derler. Buna tutulan çocuk morarır, ağzından, burnundan salya akar. [Elif Bacı, 41 yaşında]

5 § Loğusayi kırkıncı günü kırk hamamına götürürler. Yıkandıktan sonra bir tasın içine musluktan su akarken bir altını kırk defa batırıp çıkarırlar ve bu suyu loğusanın başından dökerler. Çocuk için de aynı muamele tekrar olunur. Kırk hamamında, gürbüz olarak büyümesi için çoçuğun arkasını üç yerinden ustura ile ensesinden kuyruk sokumuna kadar çizerek kan çıkarırlar. Çocuğu sıcak taşın üzerine yatırırlar. Bu zaman çocuk fena halde bağırır, ağlarmış. Bu suretle arkaları çizilen çocukların pis kanları gider, sıhhatleri artarmış.

II — ALBASTI HASTALIĞI

6 § Loğusa kadınlara musallat olan hastalıklardan biri «Alkarısı» nın basmasıdır. Bu bir kadın ruhtur. Loğusaların ciğerini kokarıp alırmış. Tabiî o zaman loğusa da ölürmüş. Buna dair şu efsaneyi naklederler: Bir gece yarısı cadı gibi bir kadın elinde bir ciğer olduğu halde gidiyormuş. Bunu bir adam görmüş. «Bu ciğer nedir? çabuk söyle, yoksa seni öldürürüm» demiş. Kadın da «Ben alkarısıyım, bir loğusanın ciğerini aldım, sen bana dokunma, ben de size ve civarınızda bulunan loğusalara dokunmam.» demiş. Adam da

« haydi çabuk, ciğeri yerine götür, yoksa şimdi seni gebertirim » diye alkarısını tehtit etmiş Alkarısı korkusundan ciğeri tekrar hastaya götürüp bırakmış ve hasta da tekrar afiyetini kazanmış [Naime H.]

7 § Alkarısına karşı tedbir olarak loğusanın başucunda kuran okurlar. Çocuğun göbeğini kesmek için kullandıkları makası da yastığın altına sokarlar, çocuğun göbeği düşmeden bu makas ile bir şey kesmezler Loğusanın başına al renkli bir çaput örterler, sonra döşeğin bir ucunu kıvırarak tükürür ve tekrar kaparlar. (Hdiç H. , 34 yaşlarında,)

8 § Al basmasın diye loğusanın yanında Eter bulundururlar. « Eter » alkarısını görüp yakalıyan adamın mendili, çamaşırı, yahut buna benzer bir nesnesidir. Yanında böyle bir Eter bulunduran loğusaya alkarısı yaklaşmazmış. Loğusayı katiyen yalnız bırakmazlar, geceleri ise loğusanın odasında erkek bulundururlar. Hastanın yanıbaşına süpürge koyarlar. Bu âdete Kilis'te riayet edilir.

9 § Albastı hastalığına karşı yapılan tedbirlerden biri de şudur: Bir şişin üzerine bir sovan, ortasına ekmek ve diğer başına da sarmısak koyup (bunların hepsi bütün olacak) yatağın başucuna asarlar. Al bastı, saçları darmadağın ihtiyar ve korkunç bir kadınmış. Buna « Alkarısı » diyorlar.

10 § Al basan bir loğusanın kurtulup kurtulamıyacağını anlamak için derhal evden dışarı çıkıp üç el silah patlatırlar, eğer loğusa silah sesini duyar ve korkarsa albastı zail olur, duymazsa ölürmüş.

11 § Tarsus'ta bir loğusayı albasmış. Oranın mahalle muhtarlarından biri bu gibi mes'elelerden anlarmış Bu muhtarı celbetmişler, muhtar efendi hiç bir şey söylemeden odadan dışarı çıkmış, ve üç el silah sıkmış. Herkes korktuğu halde loğusa katiyen bir şey duymamış. Muhtar bunu anladıktan sonra «o halde ölecektir» demiş, loğusa da ölmüş Şimdi Tarsus'ta albasan loğusaların odası yanında silah patlatmak âdettir. (Tarsus'lu Naime H.)

12 § Albasmak ekseriya nazardan ve loğusanın yalnız kalıp korkmasından ileri gelirmiş. Bunun içindir ki, loğusa-

ları yalnız bırakmazlar. Buna karşı sovan, sarmısak, bir yumurta ve kuranıkerimi bir al bezin içine sarıp loğusanın başucuna asarlar. Albasan loğusa kurtulmaz, muhakkak ölür. (Değirmendere'li bir hanım)

III — NAZAR İÇİN

13 § Nazara karşı tebdir olarak tütsü yaparlar. Tütsü şöyle yapılır: Ateşe çörekotu ile karışık üzerlik serperler, duman hasıl olunca «Esen estik, besen bestik, yahşı dilden, yaman sözden dakkılgan dakkılgan [1] nazara bozara nazar edenin gözleri bozara... üzerliksin havasın, her bir derde devasın, çıtır pıtır edersin, nazarları savarsın» derler. [Ayşe nine, 60 yaşında]

14 § Mangalın başına otururlar, yanlarına bir tas su alırlar, elifbe sırsile sayarak « elif » diye maşa ile bir kömür alup suyun içine atarlar, sonra « y » harfine kadar böyle yaparlar. Ateş suyun içinde caz caz söndükçe nazar bitermiş. Bu suyu hastaya içirir ve kömürleri de ayak değmiyecek bir yere dökerler.

15 § Bu merasim şu suretle de yapılır: Bütün bildiklerinin gözlerinin rengine göre, mesela « ak göze, kara göze, çakır göze, yeşil göze azara bozara, göz edenin gözleri bozara » diye mangaldan maşa ile ateş alıp suyun içine atarlar. « Ak göze azara bozara.... » derken bir ateş, «kara göze azara bozara» derken diğer bir ateş söndürürler. Bu suretle bir çok ateş söndürdükten sonra bu sudan bir parça alarak çoçuğa ve anasına içirir ve şakaklarına sürerler. [Elif Bacı]

16 § Mehmet isminde üç kişiden toplanmış kurşunu bir kepçe içine koyup ateşte eritirler, diğer taraftan kurşun dökülecek çocuğu da oturtup başına bir örtü örterler, sonra bir kalburun içine bir parça ekmek, kuran ve ters olarak ayna koyarlar, bunların yanına da bir tas su konulur. Eriyen kurşunu bu suyun içine dökerler, ekmeği köpeğe atarak kurşun dökülen suyu dört yol ağzına d kerler. Bu kurşun dökme amaliyesi üç defa tekrar edilir. [Nadire H]

[1] Bu Dakkılgan, Arap'ların «دق العين» n ndan muharref olsa gerektir. (İdare)

YİRCE'DE

DÜĞÜN ÂDETLERİ

Soma'nın altı kilometre şarkında kâin eski bir köyü vardır ki « Yerliyice »den galat olarak «Yirce» denilmektedir.

Bu köyde gelin alma alayı ve âdeti diğer köylere nazaran başka bir hususiyet arzettiğinden ve bu âdet el'an muhafaza edilmekte olduğundan tetkik ve tesbite değer bir mahiyettedir. Bu köyde gelin ikindi ezanından sonra alınarak gelin alayı akşam ezanına kadar devam eder. Alay yolda giderken ağır ağır yürüyerek köyün meydanlıklarında ve köy gençlerinin alâkadar oldukları kızların evleri önünde kızla alâkadar olan delikanlıya bir cemile olarak tevakkuf ederler, ve zurnalar Cezair, Köroğlu, Ananın gülü gibi ağır oturak havaları çalar, delikanlılar nara atarak gizli aşklarını izhar ederler.

Gelin alayına bütün köy halkının ve davetlilerin iştiraklerini temin için davul zurnalarla köy odalarını dolaşırlar ve halkı oğlan evinin avlusuna toplarlar.

Düğün evvelce civar köylere de «Okuntu», mahrut şeklinde telli kâğıtlara sarılmış şeker gönderilerek ilân edildiğinden her köy halkı bir bayrak altında toplu olarak düğüne gelirler, düğünün ihtişamı mevcut bayrakların çokluğu ve azlığı ile ölçülür

Alay yürüyüş halinde

---

17 § Eğer çocuğun dişi alt çeneden çıkarsa iyidir, üst çeneden çıkarsa bunu fena addederler, ailenin büyüklerinden birinin başını yiyecek diye teşeüm ederler. Bu fenalıktan kurtulmak için şu merasim yapılır: Bir kilimin dört köşesinden dört kişi tutarak dışarıda pencerenin altında otururlar, çocuğu da pencereden başı aşağı gelmek üzere kilimin üzerine atarlar. (Tabiî bu atma çok yakından, çocuğa zarar vermiyecek tarzda olur.) Atarken « kendi başını ye ! » derler. Böyle yapılırsa büyüklere bir şey olmaz, ne felaket gelirse çocuğun kendi başına gelirmiş. [Muallim Şaziye H.]

Müşfika Abdülkadir

iken başını yere eğmiş bir surette ve yahut alay haricinde giden olursa delikanlılar tarafından taşlamak suretile ikaz edilir.

Gelin alayı için toplanma olduktan sonra alay kız evine doğru hareket eder ve yolda köy dellalı:

Biz variyoz haberiniz olsun,
Açılan güller sararsın solsun,
Bu düğün yolile olsun.

diye bağırmağa başlar.

Alay kız evine varınca bütün bayraklar dikilir; ve bayraklardan bir danesi yere düştüğü takdirde - yere düşen bayrak kansız kalkmaz - fehvasınca düğün sahibinin malî vaziyetine göre tavuk, yahut koç kesilerek kan akıdılmadan bayrağı yerden kaldırmazlar.

Gelin geç hazırlanırsa [çok nazlı imiş, ağır taş yerinden zor kalkar, ana kucağından ayrılamıyor, koca kucağı daha tatlıdır] gibi sözlerle delikanlılar birbirlerile şakalaşırlar. Gelin « Duvak » denilen bir örtü ile hiç bir tarafı görünmiyecek bir surette örtülür, başı bir çekme ile çekilir, bu çekmeye kırmızı şeride dizili altınlar bağlanarak sarkıtılır, ve babası tarafından ata bindirilir. Gelin atının her iki tarafına beyaz giymiş «Yengeler» geçer ve alay hareket eder. Kapıdan çıkarken köy dellalı :

Allaha ısmarladık bize,
Ugurlar olsun size
Aldık gidiyoz emanetimize.

Sonra da:

Evleri ıssız kaldı
Destileri susuz kaldı
..........Ağa kızsız kaldı.

diye tekrar bağırmağa başlar.

Alay kız evinden çıkarak ağır ağır yürümeğe başlar. Yollarda delikanlılar «Bengi» oynarlar, köy dellalı da vazifesini unutmaz ve:

Bahçelerde su nanası
Elinde nazlı kınası
Kıyamadan çıkarıvermiş
Kızını gâvur anası.

diye bağırır.

Oğlan evine varılınca gelin oğlan babası tarafından attan indirilir. Dellalın meslek icabı gene ağzı durmaz:

Selamün aleyküm size
Aleyküm selam bize
Getirdik emanetimize
İsteriz hediyemize.

diye bağırarak bahşışını alır ve ağzı da kapanır.

Gelin attan indikten sonra delikanlılar güveyi gelin atının

bir tarafından bindirilir diğer tarafından indirirler ve yumruklarlar. Sonra şerbetler içilerek alay dağılır. Gelin ile güvey ilk söz olarak biri birlerine «Mani»ler söylerler:

KIZ:

Dere dibinde niller
Bülbül kafeste inler
Benim kalbimde sensin
Senin kalbinde kimler

OĞLAN

Sen bir avuç bübersin
Eker döker gidersin
Sen bir güzel kız idin
Neden yârsiz gezerdin

KIZ

Al mendili düreyim
Aç yorganı gireyim
Uyu uyan sar beni
Yâr olduğun bileyim

OĞLAN

Yüklük üstünde sini
Gönlüm pek sevdi seni
Cennetten huri gelse
Değişmem yârim seni

KIZ

Ah buğdayım buğdayım
Sereyim kurudayım
Senin nazik dillerin
Ben nasıl unudayım

Bu malumatın toplanmasında «Yirce» muallimi «B. Avni Beyin çok yardımları olmuştur. Bu kıymetli meslekdaşın isimini şükranla zikretmeği bir borç bilirim.

26/3/1930

Şerif Necati

H. B. D. azasından (Soma)

TRABZON'DA

HALK ÂDET VE İTİKATLARI

1 — Beşrede bazan bir takım hüleymat görülür ki bunlara halk arasında «Siğil» derler. Bunların izalesi için kırk tane arpa, kırk gün kırkar defa besmele çekilerek bir çıkın içinde toprağa gömülür. Arpalar toprakta çürüyünce Siğiller de dökülürmüş.

2 — Küçük çocuklara ilk aylarında bal ve yumurta yedirilirse dili geç açılır.

3 — Yemek yerken lokma elden düşerse misafir gelir.

4 — Sofrada tabaklar, mahsus dizilmediği halde bir hizaya gelmiş bulunursa yolcu vardır.

5 — Göz durması, yolcu geleceğine alamet telakki olunur.

6 — Suyu evvela büyük içer, sonra çocuğa içirirse, çocuğun rızkı dar olur.

7 — Altını ıslatan çocuk merdivenin baş tarafından baş aşağı üç gün üçer defa indirilirse çacuk bir daha altını ıslatmaz.

8 — Üç aylarda (Recep, Şaban, Ramazan) memeden

kesilen çoçuğun rızkı dar olur.

9 — İncir ağacı odununun yakılması, herkesin, bilhassa erkek çocuğu olanların incir ağacı dikmesi iyi telakki olunmaz.

10 — Salı günü tırnak kesen imanla gider, Cuma günü kesenin imanı artar, Perşembe günü kesene sevdiğinden miras kalır, Pazartesi günü kesen zengin olur, Çarşamba günü kesenin kötü huyu olur, Pazar günü kesenin hırsı yatar, el ve ayak tırnaklarını bir günde kesenin sevinci ve kederi bir arada olur.

11 — Biri birinin ardı sıra kırk cuma günü tıraş olanın boynu gider.

12 — Leyleğin gezdiği yerden alınan toprak eve serpilirse pire olmaz.

13 — Bir yolcu giderken elini una bastırmalı ve aynaya bakmalı. Unu fıkaraya vermeli, aynayı da gelinciye kadar yüzüstü bırakmalı.

14 — Adamını yola çıkaran ev sahibi bir çeşme veya su başına gitmeli.

15 — Hıdırellezde bir kız tuzlu ekmek yiyip su içmeden yatarsa rüyada kendisine su vereni alır.

16 — Mehmet adlıdan alınan on para Mehmet adlıya kestirilerek çocuğa takılırsa çocuk hasta olmazmış.

17 — Yaşamıyan erkek çocuğun kulağına küpe takılır.

18 — Kulağı kesilmemiş canlı mal haramımış.

19 — Bir ziyaretgâha çaput bağlanır veya taş atılırsa dertler orada kalırmış.

20 — Gelin gök gürlerken çitinin ucunu düğümleyip loğusalıkta açarsa kolay doğrur.

21 — Karganın ötmesi hayırlıdır. köpeğin uluması mevta olacağına, baykuşunki harabiye alamettir.

22 — Mavi boncuk, köpek dişi, alelumum mavi şeyler nazar değmemek için iyidir.

23 — Evlere sarmısak, yumurta, geyik boynuzu, kaplumbağa yavrusu asmak nazar değmesine mani olur.

24 — Fındık değneği taşıyan kimseye yılan ve akrep değmezmiş.

25 — Fındık değneğile yı-

* ERZURUM'DA ALKARISI *

Erzurum'da atlara ve loğusa kadınlara düşman ve Alkarısı ismi verilen efsanevî bir mahluk vardır. Bunlar ekseriya büyük ahurlarda ve tavlalarda bulunup geceleri atlara binerek onları yorarlar. Bazan da gece bindikleri atın saçlarını (yelesini) kadın saçı gibi örerlermiş

Alkarıları iyi ve güzel atlara ve bilhassa aygırlara düşmandırlar. Bunlardan korunmak için ya atların yerlerini değiştirmek, veya bulundukları mahalli geceleri yalnız bırakmıyarak bir kaç kişi yatmak, yahut sabaha kadar orada lamba yakmak lazımdır. Çünkü bunlar çokluktan çekindikleri gibi ışık olan yerlere de gelemezler.

Alkarısını bazan tutmak mümkün olabiliyormuş. Bunu tutmak için son derece yürekli ve kahraman olmak lazımdır. Böyle bir adam Alkarısının geldiği teayyün eden ahura (ki bu ahurlarda insanların yatması için ayrıca Seki denilen yerler vardır) gidip yatar, kendisini yalandan uykuya verir. Alkarısı gelip ata binince derhal yerinden sıçrar ve bir büyük dikiş iğnesini, yahut bir çuvaldızı Alkarısının yakasına sokarmış. Yakasına iğne giren Alkarısı, artık bir tarafa gidemez ve şeklini de değiştiremez, o evin hizmetçisi yerine geçer, orada çalışırmış Ev işlerinin hepsini görür, hamur

---

lana vurulursa artık hareket etmez.

26 – Akrebin üzerine tükürülürse hemen ölürmüş.

27 — Ateşe kına dökülürse yağmur durur.

28 – Yağmuru durdurmak için diğer bir çare de kırk bir kel adamı birer birer sayarak bir ipi kırk bir defa düğümleyip kıble duvarına asmakmış.

29 – Su değmemiş bir misvak parçasını üzerinde taşıyan kimseye nüzül isabet etmezmiş.

Şevket

Trabzon İlk tedrisat Müfettişi

yuğurur, ekmek pişirirmiş. Bunun kaçıp kurtulması yakasındaki büyük iğnenin, yahut çuvaldızın çıkarılmasile mümkün olabilirmiş. Esasen kendisi bu iğneyi göğsünden çıkaramazmış, iğne veya çuvaldız ancak insanlar tarafından çıkarılabilirmiş. Alkarısı herhangi bir vasıta ile insan oğullarından birini aldatır, yakasındaki iğneyi çıkarttırarak kaçarmış, aynı zamanda da kaçtığı eve bir karkış (beddüa) edermiş, o karkış ta bu evin zibilinin (çörçöp ve saire) tükenmemesini temenniden ibaretmiş, başka türlü karkış etmezmiş.

[Merhum amcamın rivayetine göre benim büyük dedem ahurda atlarımıza musallat olan bir Alkarısını tutmak için üç gece beklemiş ve üç hamle edip nihayet üçüncüsünde tutmuş ve üç sene emrimizde hizmet ettirmiş. Güzel ekmek pişirir, hamur yuğururmuş. Sonra bir gün fukara komşu çocuklarından birine pişirdiği kete (yağla pişmiş boğça gibi içine miyane konularak yapılan bir nevi pide) lerden bir tane vermek suretile yakasındaki büyük iğneyi çıkarttırarak kaçmış ve evimizin zibiline karkış etmiş. Onun için bizim köydeki evimiz ne kadar süpürülüp temizlense gene tamamen temizlenemezmiş, nihayet süpürüldükten yarım saat sonra ötede beride çörçöp görürlermiş]

Böyle bir efsane aşağı yukarı her Erzurum'lu ailenin tarihçesinde vardır. Bir çok aile ihtiyarları vaktile böyle bir hadisenin vukua geldiğini dedelerinden naklen rivayet ederler ve bu bir an'ane hükmüne girmiştir.

Alkarısının loğusa kadınlara tasallutu şu suretledir: Loğusa kadına ilk günde yedirilen yumurta kayganası, yahut paluze ile bir kılın ağzına girmesile olurmuş. Bundan sonra artık Alkarısı hastayı tahtı hükmüne alır ve ciğerlerini çıkararak öldürürmüş.

Alkarısının musallat olduğu loğusanın kurtulması için ilk önce yanına bir at getirilir. Bu atın hastanın yanında kişnemesile tehlüke mündefi olurmuş. Bundan başka Alkarısından diğer tahaffuz çareleri de vardır:

1 — Bir tandır eğişinin (Erzurum'da tandırlarda müs-

tamel uzun ve ucu iğri bir şiş) üzerine bir sovan geçirilerek loğusanın başucuna koymak.

2 — Loğusanın yorganına büyük bir dikiş iğnesi, yahut ufak bir çuvaldız saplamak.

3 — Loğusanın yanına bir yumurta asmak.

4 — Loğusanın yastığı altına kuran ve dua koymak veya başucuna asmak.

5 — Bayramda, yahut başka vakıtlerde kurban olarak kesilen hayvanların, bilhassa koçların burunlarını kurutarak onu bir kurt boncuğu (salyangoz kabuğu) içine koyarak bir iplikle hastanın başucuna asmak. [1]

Bunların fevkında en iyi çare loğusayı ve çocuğunu kırkını doldurunciya kadar (ilk kırk gününü) dışarı çıkarmamak ve yalnız bırakmamaktır. Kırk gün bittikten sonra loğusa hamama götürülür ve kırkı dökülür.

Loğusanın kırkının dökülmesi şu suretle olur : Loğusa yıkanırken kırk adet fındık, yahut arpa sayılır ve tasın içine koyularak su ile loğusanın başına dökülür. Bu fındıklar katiyen yenmez, su ile akıp gitmesi lazımdır. Artık bundan sonra tehlüke kalmamıştır. Bütün yapılan ve asılan şeyler kaldırılır. Yalnız çocuğun nazardan korunması için beşiğinin üzerine yukarıda söylediğimiz kurt boncuğu ile mavi boncuk asılır ve ihtiyaten diğer bir takım tedbirlere riayet olunur. [1]

Sırrı Numan

H. B. D. azasından (İstanbul)

[1] Bu malûmatı hemşerim Mülkiye Mektebi talebesinden Hikmet B. lütfettiler.

[1] Çocuğun daha başka hastalıklara tutulmaması ve tutulduğu hastalıktan kurtulması için bir takım tedavi an'aneleri vardır ki, bunlar da tarafımızdan ayrıca neşredilecektir.

KİTABİYAT

Mots Turks et Persans, conervés dans le parler algérien - Par: Mohammed Ben cheneb, Cezair Edebiyat Fakültesinden mezun - 1922 Alger, S. 88.

Fransızların yüzüncü yıl dönümünü ihtişamlı bir surette Fransa'nın her tarafında tes'it ettikleri Cezair vakayii münasebetile bir kütüpanede teşhir edilen Cezair'e ait eserler arasında gördüğümüz bu kitap, Cezair arapçasında yaşıyan Türkçe kelimeleri gösteriyor. Cezair Darülfünunu Edebiyat Fakültesine Doktora tezi olarak verilen eser, bir taraftan Türk lisanının ve Türk harsının bir Afrika köşesindeki tesirini göstermesi, diğer taraftan müellifin bu işde Avrupaî tetkik usulünü kullanması itibarile dikkati celbetmekten hali kalmamaktadır. Bir kaç sene evvel çıkmış olmasına rağmen bu sahifalarda mevzuubahs etmek faydalı olacaktır.

Mukaddemede müellif iki menbadan istifade ettiğini söyliyor : 1 — Beaussier'in lûgatinde gösterilen kelimeler, 2 — Cezair, Médéa, constantine halkı arasında şahsî tetkiklerle elde edilen kelimeler; bu suretle hepsi altı yüz otuz dörde baliğ olmaktadır

Mohammet bin Cheneb, eserine izahî bir kıymet vermek maksadiie bazı mütalaalara girişmiştir. Elde edilen kelimelerin ekserisinin hakikî Türkçe olduğunu, bir kısmının Farisiye ait bulunduğunu söyledikten sonra, bu Farisi kelimelerin Cezair'e ne vakıt ve nasıl girdiğini araştırırken, diyor ki : Bunların Türkler vasıtasile mi, yahut hacılar ve seyyahlar vasıtasile mi geldiğini tayin etmek müşküldür.

Ispanya arapçasına ait olup Osmanlı lûgatlerinde Türkçe olarak gösterilen kelimelerle Türkler tarafından İtalyancadan alınan ve Akdeniz havzasına nisbet edilecek olan kelimelere gelince, bunların Cezair'e - aksi delil çıkıncıya kadar - Türkler tarafından ithal edildiğini kabul etmeliyiz Müellif Farisiye ait kelimeler için bazı izahat

veriyor, fakat Türkçeye mensup kelimeler.n tetkikini, bunlara ait tarihî ve içtimaî mülahazaları erbabına bırakmaktadır.

Cezair'de ismi has gibi yaş:yan (چوبان، دوه‌جی، زیبك، جانباز) (تورگان، قارادوه) gibi kelimeleri ise mevzu harici addetmiştir.

Kitabın ihtiva ettiği altı yüz otuz dör kelimeden bir kısını ecnebi olup (باش) ve (جی) lahikalarile türkleşmiştir. Baş cerrah, saatci.. gibi Bir kısmı mevzularının ve çtimaî u ana larının değişmesinden dolayı kullanılmıyor : Ağalık . . gibi Bir kıs nının yerin arapça ve a ecnebî kelimeler utuyor: (قرشون)nun yerine (رصاصی) ve ([1] دولاتا) yerin (سكادر) kaim olması gibi. Diğer taraftan iki yüz otuz dokuz k lim akikî sure te Tü.k veya türkçe Farisi menşelidir. Ayrıca Türkçe i ir mana alını o an dokuz . rapçe, beş yunanca, üç İtalyanca kelime görüyoruz. Müellif bu iz h tan so.ra et ografik bakıma göre bu kelime er. bir t ksime ta i tutmuştu , cetvelini naklede m:

Askerî	kelime er	72
Den z ai	»	31
Yiyeceğe ait	»	39
Giyeceğe ait	»	55
Zenaat ait	»	65
Âlete ait	»	59
Muhte if	»	313
		634

Müe lif Cezair'de Türklerin I ırak ığ kelime erin b nlardan iba.et olamıya-ağını, bununla beraber nede olsa bu esirin iki, üç da b meselin hududunu g çmed ğini ilave ediyor. [1]

Biz itap hakkında bir şey ilave etmiyeceğiz, nasıl Mohammet bin Cheneb 1 saniyata ait noktaları erbabına bırakmışsa biz de . erek bu iş', gerek bu münas b tle Cezair'deki Türk kültürune müteal ik şimdiye kadar çıkmı ş olan eserlerden ve faali et en bahsetmeği seli-hiyet . ılara bır kıyoruz. Maksadımız, *ya nızca Türk harsının uzak b r Afrika köşesinde tarihî hatır. lar a yaşa. an eserini, Türkiye'n n genç Dernekçıler ne andırmak, bilhassa Tü.k lengistiği ve filolojisi ile uğraşacak dil bilgicilerine, tarihimizdeki (Osmanlılık)*

[1] (دوناتا) olacak, Anadolu Türkleri de bu kelimeyi (دولاتا) şeklinde telaffuz ederler.

[1] Müellif, evvelce neşrettiği (Proverbes Arabes del Algèrie) isimli eserinden alarak bunları zikrediyor ki şunlardır:
چاق چاملاق، بركات وارسن، طوكه كدى قومق

mes'elesinin millî temsil kudretine temas edecek cemiyet bilgicilerine bu kitabı ve şayanı dikkat mevzuunu hatırlatmaktır

Y lnız şu iki nokt yı kaydedelim:

1 — Mademki müellif kelimelerin aslını, ten el erini araştırmamış, derinleştirmemiştir. Bu takdi de kit bının ismine (Türkçe ve F rsi keli me erden ziyade (tü kçe kelimeler) deseydi daha doğru olurdu, kanaatındayız. Zira evvela altı yüz otuz dört keli menin çoğu Tü kçedir, san yen gerek Farisi, ge ek d ğer ecnebi kelimel r, menşelerinden sarfınazar, lisan realitesi itiba rile türktürle, ve müellifin dediği gibi asıllarına it olan manayı kaybetm şler, (Türke ve türkçeye has) bir ka ule mazh r olmuşlardır Binaenaleyh kelimelerin he sini Türk addetmekte ilmî bir ma'hz r bile yoktur.

2 — Bu kelimeler arasında memleket imizde bugün hararetli suret e başlıyan ve şüpesiz aynı şekilde ileril yecek olan temiz Türkçe cereyanına yar dım edecek unsurlar yok değildir, me e'a: me lekdaş manasında (یولداش) [1] mubadele mukabilinde (راكشى) ağn m ta sildarı yerine (صايجى) gibi. Buna benzer kelimeler, türkçenin mücerret tabirler için fakır olduğunu söyliyenlere karşı canlı ve su götürmiyen birer itirazdır. Dediğimiz gibi eserin ilim gozile tetkiki bizim işimiz değildir Bununla beraber halis ve güzel türkçenin bir Afrika köşesinde yaşıyan bu millî yadigârlarını, Türk kültürüne karşı d yulan asil bir tehassüs e hatırlarken bu iki nokta ı ilave etmeği faydasız bulmıyoruz.

Ahmet Halil

H. B. D. azasından (Ankara)

---

[1] Gerek (یولداش) gerek dülger mukabilinde (مستر داش) kelimeleri ve bunlardaki (Daş) lahikası hakkında müellif (داشتن) mastarını hatırlatıyor. H. B. D. neşriyatından ve Dernek İlim Encümeni azasından Caferoğlu Ahmet Beyin eseri olan "Türkçede Daş lahikası„ isimli kitaba bakınız.

Trabzon, Rize, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Erzincan, Hasınkale, ve muhitlerinde yapılan birinci ilmî seyahat hakkında

RAPOR

Halk Bilgisi Derneği namına Şarkî Anadolu'da tetkikatta bulunan Dernek İlim Encümeni azasından ve Türkiyat Enstitüsü asistanlarından Abdülkadir Beyin seyahatine dair verdiği RAPOR yakında malzeme külliyatı arasında neşrolunacaktır. Rapor'un muhteviyatını teşkil eden başlıca maddeler şunlardır:

Şarkî Anadolu'da Ev teşkilatı, Ocak ve Ateş, Ziraate müteallik halk âdet ve itikatları, Çobanlığa ve hayvanlara müteallik halk âdet ve itikatları, Hayvan hastalıkları ve tedavi usulleri, Loncalar, Halk takvimi, Mahallî San'atlar, Halk ölçüleri, Ziyaretgâhlar, Yatırlar. Mübarek yerler, Düğün âdetleri, Çocuk terbiyesine müteallik an'aneler; Aile, Ölüm, Defin, Taziye, Coğrafî isimler Yağmur duası, Kürekkemiğine ait hurafeler ve an'aneler, Muhtelif ve müteferrik hurafeler, Halk tedavisi, Çoban türküleri v. s.

Abdülkadir Bey yukarıda yalnız isimleri yazılan muhtelif Halk Bilgisi malzemesini büyük bir itina ile toplamış, bunları usulüne tevfikan tasnif ve tertip etmiştir. Derneğin birinci ilmî seyahatinin neticelerini muhtevi olan bu kıymetli ve mühim eserde ayrıca, tetkik seyahatlerinde Dernekçe takip olunan usul ve maksat ve ilk seyahatte kazanılan semere ve tecrübeler hakkında Mehmet Halit Bey tarafından yazılan bir mukaddeme de vardır. Arkadaşlarımıza şimdiden tavsiye ederiz.